

ВСТУП

НЕСКІНЧЕННА ІСТОРІЯ

Одні революції починаються з пострілу, інші – з вечірки. Ця революція розпочалася¹ одного п'ятничного вечора 415 року до н. е. в центрі Афін. Відомий грецький полководець² і політик Алквіад запросив кількох друзів до своєї вілли на подію, що перетворилася на одну із найсумнозвісніших вакханалій в історії людства. Загорнутий у крадену рясу верховного жерця, Алквіад зійшов мармуровими сходами, зачитав заборонене замовляння і дістав вишуканий декантер. Він обережно налив по келиху темної рідини кожному гостеві. Кілька слів, життєрадісний тост – і всі випили до дна.

Менш ніж за годину³ напій почав діяти. «Нас охопив страх, паніка, тремор, смертний піт і летаргічний ступор, – розповідав згодом Плутарх. – Але коли цей стан минув, ми опинилися на прекрасних луках, де вдихали найчистіше повітря, чули священні співи і розмови – одне слово, ми спостерігали райські видіння».

До сходу сонця видіння зблідли, а на зміну їм прийшли наслідки в реальному світі. Алквіадова протизаконна вечірка запустила ланцюг подій, який згодом змусить його втікати з Афін, уникати смертного вироку, зрадити батьківщину й прискорити суду розгляд справи та страту свого улюбленого вчителя – Сократа.

Хоч Алквіад був відомий своєю вродою, красномовністю й амбіційністю, вад він мав не менше, ніж чеснот. Він пропонував Сократові секс в обмін на його найбільші таємниці. Коли дружина спробувала розлучитися з ним через розпусту, Алквіад витягнув її з приміщення суду за волосся. У політиці він вносив розбрат і користався із сутичок супротивників, а по-справжньому вірним був лише своїй кар'єрі. Отож, коли

Його вороги довідалися про цей скандальний вечір, то донесли на нього у Верховний суд Афін за викрадення «кікеону» – сакрального еліксиру, яким він частував своїх гостей. Його судили *in absentia** за злочин, що карався стратою, – за наругу над містеріями.

І не над будь-якими, а над елевсинськими містеріями⁴ – понад двотисячолітнім обрядом ініціації, що мав величезний вплив на західну філософію і який проходили найвідоміші громадяни Греції. Засадничі поняття на кшталт Платонового світу ідей і Піфагорової гармонії сфер походили з цих церемоній. За словами Платона, містерії мали цілком реальне значення: «Хто вирушить на той світ очищеним і посвяченим [в Елевсині], – писав він, – той оселиться серед богів»⁵. Цицерон пішов ще далі⁶, назвавши ці обряди вершиною грецького розквіту: «Бо якщо... Афіни й створили багато чого виняткового та божественного, то, на мою думку, найкраще з усього – це містерії..., завдяки яким ми воістину пізнали основи життя; і навчилися не лише жити з радістю, а й помирати з надією на краще».

Говорячи сучасними термінами, елевсинські містерії були ретельно спланованим дев'ятиденним ритуалом, мета якого полягала у знищенні стандартних систем відліку, глибокій зміні стану свідомості і розблокуванні вищого рівня прозріння. Конкретніше кажучи, ці містерії поєднували багато технік впливу на свідомість: голодування, спів, танець, гру на барабанах, перевдягання, театралізацію, фізичне виснаження і кікеон (речовину, яку Алквіад викрав для своєї вечірки). І все це – заради досягнення катарсичного досвіду смерті, переродження і «божественного натхнення».

Цей досвід був настільки сильним, а розуміння – настільки важливим, що містерії відбувалися впродовж понад двох тисячоліть. Менш важливий ритуал міг би згаснути або перетворитися на суто формальний жест, позбавлений своєї первісної сили. Елевсин, за словами істориків, витримав випробування часом і перешкодами з кількох фундаментальних причин. По-перше, посвячені зберігали таємницю містерій: за розкриття секретів карали стратою. А по-друге, кікеон – темна рідина в осерді ритуалу – добряче вдаряв у голову.

* *In absentia* (лат.) – заочно. – Прим. *рег.*

Відкриття інгредієнтів кікеону стало для антропологів чимось на зразок пошуків Святого Грааля. Воно посідає так само важливе місце, як і розшифрування соми – стародавнього індійського священного напою, який надихнув Олдоса Гакслі на його наркотик щастя в романі «Який чудесний світ новий!». Швейцарський хімік Альберт Гофманн⁷ та гарвардський дослідник античності Карл Рак вважали, що ячмінь в кікеоні міг бути заражений грибом під назвою «ріжки пурпурові». Цей грибок виробляє лізергінову кислоту – передтечу славнозвісного ЛСД, синтезованого Гофманном у лабораторії Sandoz. Спожитий випадково⁸, грибок спричиняє делірій, поколювання у кінцівках і галюцинації, відомі під назвою «вогонь святого Антонія». Коли ж його спожити навмисно під час інтенсивного обряду ініціації, виникають усі складники високоефективної екстатичної технології – настільки дієвої (і, ймовірно, настільки приємної), що Алквіад наважився ризикнути життям, аби вкрасти його для вечірки.

Усе це сказано ось до чого: хоч би як далеко ми заглиблювалися в минуле західної цивілізації, серед історій, що знуджують школярів до смерті, знайдуться і розповіді про бунтарів, готових віддати все за змінений стан свідомості. І це не поодинокі випадки. Це ранні ознаки безкінечного циклу, прихованого в історії поміж добре відомими нам іменами і датами.

В осерді цього процесу лежить міф про Прометея⁹, первісного бунтаря, який викрав вогонь у богів і приніс його людям. Він не просто вкрав сірники. Прометей дав людям можливість творити цивілізацію: мову, мистецтво, медицину і технології. Розлючений тим, що смертні тепер матимуть таку саму силу, як і боги, Зевс прикував Прометея до скелі, де орли мали вічно клювати його печінку.

Історія, коли бунтар, шукач або пройдисвіт викрадає у богів вогонь, знову й знову повторюється крізь віки. Це може мати вигляд потужного святкового обряду, нового єретичного писання, незрозумілої духовної практики чи секретної технології зміни стану свідомості. У будь-якому разі бунтарю вдається винести вогонь із храму і поділитися ним зі світом. Це працює. Відбуваються ворохобні речі. Накопичуються відкриття. Тоді вечірка неминуче виходить із-під контролю. Наглядачі за правопорядком – назвімо їх священнослужителями – помічають гедоністичне

полум'я, знаходять злочинця і закривають шоу. І так далі, доки не почнеться наступний цикл.

«Викрадачі вогню» – оповідь про останній раунд цього циклу – і, можливо, вперше в історії людства у нас є шанс на інший фінал. Це історія про абсолютно нову породу прометеївських бунтарів. Назвімо їх навмання: топ-менеджери у Кремнієвій долині, бійці сил спеціальних операцій США, божевільні науковці, які користуються екстатичними техніками задля зміни свідомості й підвищення продуктивності. Ну а найдивовижніше? Це революція, схована просто у нас під носом.

ВИПАДКОВІ ПРОМЕТЕЇ

Якщо на революцію можна натрапити, то ми – ваші автори, Стівен і Джеймі – натрапили на неї кілька років тому. Насправді ми мали б це передбачити.

Адже у Flow Genome Project¹⁰ ми вивчаємо зв'язок між зміненими станами свідомості й піковою продуктивністю, фокусуємось передусім на стані, відомому під назвою *потік*. Визначений як «оптимальний стан свідомості, в якому ми відчуваємося і працюємо найкраще», потік стосується тих моментів «в зоні», коли ми настільки зосереджені, що все інше зникає. Дія й усвідомлення починають зливатися в одне ціле. Наше відчуття самоті зникає разом із відчуттям часу. Усі показники продуктивності – як розумової, так і фізичної – стрімко злітають угору.

Науковці знали про зв'язок¹¹ між потоком і піковою продуктивністю ще понад сто років тому, але справжнє розуміння цього співвідношення приходило повільно. Почасті проблема полягала в мотиваційній невідповідності. Ті, кому добре вдається осідлати потік, – митці і спортсмени – зазвичай не цікавляться його вивченням. А ті, хто цікавиться вивченням потоку – насамперед науковці, – нечасто можуть його опанувати.

Ми заснували Flow Genome Project для того, щоб спробувати вирішити ці проблеми. Нашою метою став мультидисциплінарний підхід до опису нейробіології потоку і викладення результатів наших досліджень у вільний доступ. Проте спочатку нам потрібно було створити спільний словник для обговорення цих станів. Тож Стівен написав «І приходить

супермен»* – книжку про нейробіологію потоку й екстремальні види спорту.

Після виходу книжки ми розмовляли з дедалі ширшими колами людей. Зустрічі з особами й організаціями, зацікавленими у змаганнях із високими ставками (професійними спортсменами, військовими) переросли в роботу із компаніями Fortune 500, фінансовими організаціями, високотехнологічними компаніями, працівниками охорони здоров'я й університетами. Ідея про те, що змінені стани можуть підвищувати продуктивність, перейшла з екстриму в мейнстрим.

Але найбільше нашу увагу привертала розмова, які відбувалися після презентацій. Безліч разів учасники відводили нас убік і розповідали про свої підпільні експерименти з «екстатичними техніками»¹². Ми бачили інженерів, які вживають мікродози психоделіків, військових, які їздять на медитаційні ретрити, адвокатів, які сидять на рецептурних препаратах, відомих засновників компаній, які їздять на трансформаційні фестивалі та трейдерів з Уолл-стрит, які імплантують у мозок електроди. Інакше кажучи, де б ми не опинялися, хтось завжди намагався вкрасти кікеон.

Ми хотіли дізнатися, де саме почався цей тренд і як саме ці лідери використовували змінені стани задля підвищення своєї продуктивності. Отже, ми вирушили дорогою сучасних Прометеїв. За останні чотири роки ця подорож приводила нас у різні куточки світу: до Вірджинії-Біч – домівки шостої команди морських котиків, до Googleplex у Маунтін-В'ю, на фестиваль Burning Man у Неваді, до Річарда Бренсона на острів Некер, до розкішних дач під Москвою, до штаб-квартири Red Bull у Санта-Моніці, до інноваційної команди Nike у Портленді, на біохакерські конференції в Пасадені та на закриті вечери з радниками ООН у Нью-Йорку. Почуті історії шокували нас¹³.

Кожен по-своєму, різними мовами, за допомогою різних технік та практик, але всі ці групи шукають одне і те саме: вибухову кількість інформації і натхнення, що дають змінені стани. Усі вони навмисне культивують ці стани для вирішення критичних проблем і вищої, ніж у їхніх

* Попередня книжка Стівена Котлера «The Rise of Superman: Decoding the Science of Ultimate Human Performance» (2014) – бестселер Wall Street Journal. – Прим. пер.

конкурентів, продуктивності. Не лише зятятість, кращі звички чи довші робочі дні відрізняють найліпших від усіх інших. Із розповідей з цими першопрохідцями, найважливішими є інсайти, які вони переживають у змінених станах. І на відміну від минулого, сьогодні вони відкрито говорять про свої пригоди. Екстаз виходить із підпілля.

Коли ми збираємо всі ці історії разом, вони починають скидатися на прометеївське повстання. Прогрес у науці й технологіях надає нам безпрецедентний доступ до вищого рівня людського досвіду – чи не найбільш суперечливої та хибно інтерпретованої території в історії людства. Гульвіси, солдати, науковці, митці, підприємці, технологи і бізнес-лідери в різних куточках світу намагаються використати ці інсайти для спільної мети: зазирнути за хмари. Спочатку зрідка, далі щораз частіше, а тепер – якщо знаєш, де шукати, – мало не на кожному кроці. Ми є свідками вибуху, зростання руху, спрямованого на штурм небес і викрадення вогню. Це революція людських можливостей.

Наша книжка – про цю революцію.